

ЗАГЛЪХНАЛО ЕХО

Снимка: Симеон Стефанов

Оформление: Симеон Стефанов

<https://doi.org/10.60056/PhilolF.2024.2.155-166>

СЛАВЯНСКИТЕ ВАРИАНТИ НА ЕДНА ЕВАНГЕЛСКА ЛЕГЕНДА

От **Мих. Драгоманов**

THE SLAVIC VERSIONS OF AN APOCRYPHAL GOSPEL LEGEND

by **Mih. Dragomanov**

Българският народен разказ „Дедо Господ и двама попове у гората“. Неговите подобия: великоруското, украинското, белоруското, гасконското и сръбското. Първообразът на тия разкази в историята на юношата-муле в апокрифическото „Евангелие за Детинството“ – Аналогиите във вариантите на историята за превръщането на децата в туй също евангелие. – Възможно ли е влиянието на библейския разказ за наказанието на Навуходоносора? – Съображения за причините на рязкото различие на съвременните устни разкази от сходните повести в юдео-християнската книжнина.

Отношенията между тъй наречените апокрифически и канонически евангелия още не са достатъчно разяснени от литературноисторическата критика, на която още предстои да изследва и подробно и въобще относителната старина на съставните елементи на двата вида евангелски сказания, на техните източници и взаимодействието им. В общи черти може да се каже обаче и сега, че тъй наречените апокрифни евангелия се отличават от каноническите с преобладаването на чудесния елемент, който в много от тях почти съвършено изтиква морално-поучителния. Затова именно апокрифните евангелия са имали много по-голямо влияние на народната маса и нейната устна словесност. Тая последната, от своя страна, след като е завладяла известен сюжет, формата на който е намирала в някое от писмените апокрифни евангелия, не само е преправяла по свой вкус фабулата на разказа, но е и провеждала в нея свой собствен морал. По такъв начин са се получавали устни сказания, често толкова отдалечени от първоначалните евангелски основи, щото само сравнителното съпоставяне на много варианти от тия сказания може да открие тяхната свързка с тия основи.

В III том на настоящия сборник намерваме един от многото примери от подобен род сказания, които са в обращение между славяните, а именно един разказ, под заглавие: „Дедо Господ и двама попове у гората“ (Отд. III 178–179). Ний ще установим в настоящата бележка вниманието на читателите върху това сказание, като го

съпоставим с други подобни нему, без да имаме претенции да изчерпим предмета, и ще укажем само на тия варианти, които ни са на ръка в сегашната минута, и най-сетне ще покажем източниците на даденото сказание в апокрифните евангелия:

„Еднѣж Деда Господ претворил се на един стар човѣчек, пладнинец¹⁾). Отишел у гората, та насекъл дръвета и започнал да деля наплати за кола. Делял, делял и етѣ ти наминал при него един поп: „Помози Бог, старче!“ . „Дал ти Бог добрò, òче!“ , отговорил старецо. А по това време задал се бил един тъмен òблак на небòто и Деда Господ попитал: „Дѣдо по̀пе, дали че иде дѣжд?“ . „Че иде“, отговорил по̀по. „Аку не иде, че станеш на ма̀гаре“, казал Деда Господ и по̀по току̀ станал на ма̀гаре. Не минало се м̀логу и дошел друг поп. Деда Господ и него попитал дали че иде дѣш и он казал: „Че иде!“ „Аку не иде, че станеш ма̀гаре!“ И он станал ма̀гаре. Минало се м̀лку и дошел един тр̀говец, ходил по гората да купу̀ва едно-дру̀го: „Помози Бог, старче!“ „Дал Бог добрò, с̀инко!“ , казал Деда Господ и го попитал: „Абе, синко, киков се ѝе задал òблак на небòто! Дали че иде дѣш, или нече?“ Господ знае, дѣдо, ч̀е ли, нече ли!“ , отговорил тр̀говецо и погледнал да види òблако. „Старче, за продаване ли деляш т̀я наплати?“ „За продаване, ако са̀каш, да ти ги продадем?“ „Мор̀е са̀кам да ги к̀упим, дѣдо, току̀ нема с̀ що да ги отнес̀ем д̀ò дома.“ „Е, не грѝжи се за това! Я̀зе ѝмам т̀ука две ма̀гарета връзани. Че ти ги дадем, та ги на̀товари, колку можеш, оти са м̀логу я̀ки.“ „Добре, ама нема по̀сле к̀ой да ти ги дока̀ра т̀ука“. „Е, и това е м̀логу л̀есно! Ти, катò си стовариш дома наплатите, земи една пр̀чка, па ш̀ибни това ма̀гаре, па ш̀ибни онòва по ѝеднѣш и они че си д̀ойдат сам̀и при м̀ене, оти зна̀я пъто.“ И тр̀говецо купил наплатите, натоварил ги на ма̀гаретата, па не товарил сад̀е от страните, кикò што се то̀вари, нелò натрупал и озгоре, връз гр̀б̀ините им, та то̀вар връз то̀вар. Като си дошел д̀ома, стоварил наплатите и кико што му р̀екъл старецо, зел ѝедна пр̀чка и това ма̀гаре еднѣш, и онòва – еднѣш, а ма̀гаретата току̀ станали на по̀пове. „Заштò ни толку на̀товари, рекли по̀пов̀ете на тр̀говецо, та ни изпрекина с̀ръцето!“ , а тр̀говецо се току̀ учудил, зашто не зна̀л как̀ва ѝе била работ̀ата и кой бил он̀я старец, што му прода̀е наплатите.

Деда Господ, он са̀кал ма̀ксус да испита по̀пов̀ете, та затòва ги питу̀вал, че иде ли дѣш. А он̀и, като учени, да се покаже, че сичко зна̀я, ка̀зали: „Че иде“, та затòва Господ пост̀ъпил така с̀ них, за да остане за пр̀каз, че никой не знае што ѝе у Бога.“

¹⁾ Който живее в планината.

Последните думи съставят морала на тая *българска* метаморфоза в християнски дух.

Подобен богобоязнен морал срещаме и в сродния на българския, но малко изменен великоруски вариант, който е записан в Симбирск:

„Орал един селянин нивата си. Било къде надвечер и небето се зачервявало. Ей на, иде насреща му един старец:

– Кажи, байо, защо небето се зачервява?

– Е че, защото времето ще се развали, за какво друго, дядо? – Старецът (той пък да бъде сам Николай угодник) прекарал селянина през процепа, преобърнал го на кон и захванал с него да оре. На сутринта пак се срещнал със селянина и го попитал:

– Е, защо се зачервява небето? Защото ще се развали времето ли (А през оня ден било едно светло и топло)? – Селянинът се признал, че не знае.

– Е тъй, видиш ли, никога да не казваш, че знаеш какво има да стане!“ (Садовников. Сказки и предания самарскаго края. Записки имп. руск. геогр. общ. по отд. етнографии XIII, 269, 270).

По-близо стои до българския разказ по фабулата си, а именно по извеждането на сцената с поповете, украинският разказ, който е записан в Киевската губерния, макар неговият морал да е свършено други:

„Имало едно време двама силни и тлъсти попове. Омръзнало им да ядат пшеничен хляб. Дошел единият при другия и му казва:

– Нам ни омръзна да ядем пшеничен хляб. Хайде да идем да търсим ръжен. – Вървяли каквото вървяли. Най-сетне се спряли в една горица да си починат. А около тая горица била нивата на един човек. Излязъл тоя човек да сее на нивата. Насял каквото имал да сее, впрегнал воловете в браната, ала воловете не могли да потеглят браната. А поповете се налягат и се присмиват на човека. Идва при тогова човека един стар, белобрад дядо (Бог) и казва:

– На ти поворка, затечи се в горицата, там ще намериш два попа. Хвърли на тях тая поворка и кажи им: „Тпру“. – Отива човекът в горицата, намерва поповете и им казва:

– Слава Исусу Христу!

– Навеки веков! – отговарят поповете. Тогава той полекичка се приближил до тях, метнал на тях поворката и рекъл: „Тпру!“ Тутакси поповете се превърнали на подобно силни волове. Той ги впрегнал в браната и захванал да тегли, но вече не им казвал: „Тпру!“, а се: „Хайде!“, та „Хайде!“ и не им давал нищо да едат, а нощем ги закарвал в

обора и им давал тригодишна ръжена слама²). Минало година. Впрегнал ги той пак в колата и тръгнал в гората за дърва. Насякъл дърва и се върнал вкъщи. Като доближил до вратата, изведнъж излязло едното колело и селянинът извикал: „Тпру!“³. Тук акси воловете пак се преобърнали на попове и рекли:

– Домакине, ний у тебе вече се наработихме и наядохме на ръжен хляб.“
(*Чубинский*. Малорусские сказки, труды этнографическо-статистической экспедиции в западноруский край, снаряженной имп. русск. геогр. общ. Югозападный отдел, II, 336).

Украинските селяни, както това често се случва с тях, се възползвали от фабулата на разказа и направили от нея социална сатира. Идея от подобен социален характер, но в съответствие с евангелското понятие за богатството и сиромашията, лежи в основанието и на белоруския вариант от занимащата нас повест, който е записан в Гродненската губерния:

„Имало един богат човек и един беден. Богатият пиршествувал, а бедният нищичко нямал. Идва един ден при богатия един старец и го помолва да го остави да ношува в къщата му с тия думи:

– Домакине добрий, пуцаш ли ме да пренощувам у вас? – А оня нищо не му дал и твърдо отговорил:

– У мене – казва – никога не са ношували ни просяци, ни бедни, ни пътници, затуй и ти няма да ношуваш. Иди там в оная къща, която е покрита с небе, там винаги ношуват бедните, просяците и пътниците, тъй и ти ще ношуваш там. Там ще те пуснат.

– Старецът рекъл:

– Домакине добрий, покажи ми де е тоя дом, който е покрит с небе. – Домакинът излязъл да му покажи:

– Ето го, на, покритият с небе дом, дето ношуват бедните, просяците и пътниците. Там и тебе ще пуснат. – В туй време старецът погладил домакина по главата и домакинът се превърнал на кон. Старецът тогава помолил бедния през нощта да го прибере и му рекъл:

– Домакине добрий, пусни ме да нощувам у тебе!

– Хубаво, дядо, у дома ношуват бедните, просяците и пътниците.

– Да, домакине, но аз съм с кон. – Тогава оня рекъл:

– Дядо, у мене няма място, па и сено нямам да му дам да яде. – Старецът отговорил:

²) Тук очевидно е изпуснато да се каже какво наставление получил селянинът от стареца – Бога.

– Аз бих го оставил на двора, бих му подхвърлил гръсти, там нека яде. – Сиромашът тогава повел коня и го оставил на двора, а старецът влязъл в къщата. На сутринта, когато старецът си тръгвал, той рекъл:

– Подарявам ти тоя кон заради сиромашията ти. – Домакинът взел да му благодари и рекъл на жена си:

– Жена, хайде да си докараме дърва от гората с коня! И докарали си дома дърва. Подир няколко време старецът пак дошел да ношува, но домакинът този път не го пунал.

– Аз съм оня същият старец, подразумева се, който ти даде коня, а ти не ме позна. – И взел пак погалил коня по главата и конят станал пак човек, а сиромашът без кон станал пак сиромаш“ (*Афанасьев*. Русскія народныя легенды, N 6).

Тоя вариант е лошо разказан или лошо записан. В него не е достатъчно забелязано, че бедният, като получил коня, се обогатил и после се възгордял и престанал да бъде гостоприемен³). Тоя, който записал разказа, прибавя в обяснението към текста, според други един вариант:

„...на другата година пътникът втори път дошел при сиромаша, погладил коня по главата и конят пак станал човек и подир превръщането си запретил завинаги и на себе си, и на децата си да се гордеят и заповядал им да помагат на бедните.“

По морала си много прилича на белоруския разказ *сърбо-бошнячкият*, но по фабулата си той се отдалечава от белоруския много повече, отколкото гасконският. Тоя последният очевидно е запазил по-стара форма, която прилича да е преходна форма между белоруския тип и сърбо-бошнячкия, тъй щото ний сме длъжни да я възпроизведем тук, макар и да не принадлежи на славянското семейство. В *гасконския* разказ мотивът за преобръщанието на един човек в кон е поставен в края на една посложна повест за пътешествието на Христа по земята. При това на това преобръщение предшестват други мотиви, които се срещат често в подобни популярни евангелия, а именно за наставлението на псувателя ковач и за преобръщанието децата на една жена

³) Тая същата идея, че човекът, когато се разбогатее, изгубва добротата на сърцето си, лежи и в основата на българския разказ, напечатан в книжката на *Илия Р. Блъсков*, Перуника (Варна 1884, 40–41). В тоя разказ апостол Петър моли Исуса Христа да помогне на един беден каменоломец. Исус показва на същия едно място, дето той изкопава един кюп с пари. Но когато след няколко време Исус и св. Петър отишли да ношуват веднъж в къщата му, разбогателият домакин, в пиянството си, два пъти избил св. Петра. Във французкия разказ тая фабула е представена по-логично: Бедната жена най-напред с радост приела Исуса Христа и апостолите, а после, когато по просбата на св. Петра Исус ѝ дал богатство, тя била три пъти св. Петра. Ний сами сме чували в детинството си подобен един разказ в Украйна, но в печата ни е известен само един подобен разказ от същия тоя кръг, но със свършено друга фабула, в която е поместен и епизодът за трократното избиване на Христовия спътник, който тоя път е циганин (*Драгоманов*. Малор. нар. предания и разкази, стр. 126).

СЛАВЯНСКИТЕ ВАРИАНТИ НА ЕДНА ЕВАНГЕЛСКА ЛЕГЕНДА

в свине, защото слъгала. Като възвърнал на тия деца човешкия образ и погадил майката, че не трябва да лъже, Христос продължил пътя си, преоблечен като просяк, заедно със св. Петра и св. Ивана (*C. J. F. Blade. Contes populaires de la Gascogne I. 154 – 157*).

„И тримата отишли и почукали на вратата на един замък.

– За Бога и за св. Богородица, дайте ни, господине, едно комадче хлебец, ако обичате! Отче Наш, иже еси на небесех, да святитя ...

– Идете пръждоми, проклетници, няма ни корица да ви дам, нехранимайковци! Хайде, да ви видя гърба, иначе ще насъскам кучетата на вас.

– Св. Петре – рекъл Господ – я оседлай туй магаре! – Тутакси господарят на замъка се превърнал на магаре. Св. Петър го оседлал хубаво и му наденал юлар. Господ тръгнал със св. Петра и св. Йоана. И тримата отишли при портата на една малка воденица, дето имало само една жена.

– Парче хлебец, ако обичате, воденичарко, за име Бога и за св. Богородица. Отче Наш, иже еси на небесех ...

– Бедни хорица, вашите молитви няма нищо да ви помогнат. Нямам нищичко друго, какво да ви дам, освен къшей хлебец. Разделете си го.

– Благодарим, воденичарко – рекъл Господ – за твоето парче хляб аз ти давам това магаре със самаря му и с юларя му. Обтегни го хубаво да работи и не му давай ни сено, ни плява. То ще се научи само да си търси храната покрай пътищата и между трънаците. – Господ си тръгнал със св. Петра и св. Йоана. Като се навършили седем години, пак минали покрай воденицата и тримата отишли, та потропали на вратата.

– Воденичарко, дайте ни къс хлебец, ако обичате, за име Бога и за св. Богородица. Отче Наш, иже еси на небесех ...

– На драго сърце, бедни хорица. Влезте. Чорбата е на масата. Ето една пита хляб, чесън и сол. Аз ще отида в избата да ви наточа от старото вино. Преди седем години нещо трима сиромаси, по-млади от вас, минаха отука. Дадох ми това магаре, със самаря му и с юларя му, и ми заръчаха да го обтегна да работи и да не му давам ни сено, ни плява. И аз го пуцах само да си търси храна покрай пътищата и в трънаците, ала жал ми е за животното. Аз с него си скоторках воденицата и спечелих някоя парица.

– Воденичарко, тези, дето ти дадох магарето, със самаря му и с юларя му, сме ний. Сега да ни го върнеш.

– На драго сърце, бедни хорица. – Господ, св. Петър и св. Иван възседнали тогава и тримата магарето и то ги откарало близо до замъка.

– Дайте ни едно комаче хлебец, госпожо, ако обичате. За име Бога и за св. Богородица. Отче Наш ...

– На драго сърце, бедни хорица. На ви три пити хляб, сяка по 10 литри. Преди 7 години трима сиромаси, по-млади от вас, дойдоха и поискаха милостиня на портата ни. Мъжът ми ги изпсува и ги заплаши с кучетата. Тогава единият от тия сиромаси го преобърна на магаре. Други един го оседла хубаво, тури му юлар и тъй го откараха със себе си.

– Да видите мъжа си, ще ли го познаете? – рекъл Господ.

– Да, бедни, ще го позная.

– Магаре, стани и земи пак напрешния си образ! – Магарето станало и зело първата си форма. Господарят на замъка на другия ден умрял, но понеже бил се покаял на земята, Господ го пуснал в рая.

В такъв дух е съставен и следующият сърбо-бошнячки разказ, дето немилосърдието на богаташа в белоруския и гасконския вариант е заменено тука с лакомството за пари (*Krauss, Sagen und Märchen der Süd-Slaven II, 114 – 115*).

Без пот, няма печала

Едно време един мъж и една жена имали една кръчма. Случило се веднъж да им дойде Господ със светого Петра: „Ще ми се, Петре, да си похапнем и да пийнем по една чашка винце.“ „Господи, както заповядаш!“ „Имаш ли нещо вкусно?“ „Имам каквото дал Господ.“ Закусили Господ и св. Петър каквото им предложил кръчмаринът и им олекнало. След туй Господ (да Ви е милостив) извадил от джеба си една кесия пари, пълна, ще се пукне, заплатил колкото се падало на кръчмарина и се упътил пак със св. Петра където имало да отива. Ала кръчмаринът бил лаком за парите на Господа, затекъл се да пресрещне пътниците, скрил се на пътя, за да ги убие, мърцина. Но едвам излязъл отпреде им, тутакси се преобразил в товарно магаре. Господ му турил юлар на врата и го завлякъл в близкото село. Там се условил с един селянин да кара с магарето цели 12 години греди, вар, дърва, с една дума, каквото обича. След изтичанието на тоя срок да заведе магарето на същото място и да заплати толкова и толкова, задето му служило.

Селянинът държал условията и не щадил магарето ни най-малко. Като се минали 12-те години, повърнал магарето пак Господу на условеното място. Господ закарал магарето пред кръчмата: „Има ли някой въщи?“ „Аз.“, отговорила жената

отвътре. „Как тъй, да не те е напуснал мъж ти?“ „Аз, приятелю, имах един мъж. Не щеш ли, дойдоха един ден, сега тъкмо 12 години стават, двама мъже, тъй и тъй изгледваха, ядоха, пиха, платиха и си отидоха по пътя. Мъж ми – подир тях. Оттогава не съм го виждала вече. Ни следа от него.“ „Ще ли го познаеш?“ „Как ще?“ Господ ударил магарето и, гледай ти, изведнъж магарето се преобразило на човек. Кървясал и одран бил горкият и съвсем оплъзнал от мъка. Господ тогава му дал парите, които бил си спечелил от селянина, и рекъл: „С пот на челото трябва да работи сякой, синко, който иска да се обогати. Без пот, няма печала!“. Рекъл и изчезнал.

Приликата на сичките гореприведени разкази е толкова голяма, щото не може да се счита за случайна. Те трябва да имат някой общ извор.

Ний мислим, че за обща първоначална точка, отдето са се отправили основите на сичките три разказа, е послужила някоя повест в рода на тая, която намираме на арабски език в едно апокрифно евангелие, наречено „За детинството на Христа – *Evangelium infantiae*“. В това евангелие се разказват много чудесни неща за бягството на Мария с младенеца Исуса в Египет и между другото се разправя как в един град светите пътници били приети да пренощуват в къщата на две жени. Една девойка, която придружавала св. Мария, защото била излечена преди това от нея от проказа с малко вода от купела Исусов, забелязала, че домакините плачат, а пред тях стои едно муле, покрито с разкошен ковчор, отпреде му – копаня със сусам. Плачат жените и го целуват и му подават храна. „Какво е туй муле?“, попитало девойчето. Те отговорили плачешком: „Туй муле, дето го виждаш тука, беше едно време наш брат, от една майка с нас. Когато на баща ни дойде да мре, той ни завеща голямо богатство и ний искахме да оженим брата, както си е обичаят. Но някои жени, подбудени от завист, магьосали го, без да знаем ний нищо, и веднъж на призори намерихме вкъщи, както бяхме я затворили, брата си, преобърнат на муле – такъв, какъвто го видиш сега... Няма на света учен човек, магьосник или вражалец (*incantator*), към когото да не сме се обръщали, но всичко напразно“. Като чула това девойката, разказала на двете домакини своето чудесно изцеление и съветвала ги да се обърнат към Мария. Жените тъй и постъпили и се помолили на Мария: „О, госпожо Марийо, смили се над твоите рабини! Не ни остана по-стар човек вкъщи – ни баща, ни брат, а само едно муле имаме, както видиш. То беше наш брат, но някакви жени го омагьосаха и го направиха такъв, какъвто го виждаш. Молим те, смили се за нас!“ – Св. Богородица се смилила за тяхната съдба, подигнала Господа Исуса и го турила на гърба на мулето и сама заплакала заедно с ония жени и рекла Исусу: „О, сине мой, изцери туй муле с

превеликата си сила и направи го пак разумен човек, както си е бил и по-преди!“ Щом св. Богородица изрекла тия думи, мулето изменило вида си и станало пак човек – юноша, без всякакви недостатъци...

Тази история се завършва така: изцереният юноша се оженва за девойчето, което било по-преди изцерено от св. Мария и Исуса (*Evangelium infantiae*. XX, XXII в изданието на *Thilo. Codex Apocryphorum Novi Testamenti*. 87 – 91. *Tischendorf. Evangelia apocrypha, editio altera*, 190 – 192.) В тази история, като оставим даже настрана специалните ѝ отличия от всичките гореизложени народни разкази, липсва един съществен момент – как бил наказан някой си да се преобрази в животно от същия тогова, който му повърнал после човешката форма.

Трябва да се предположи, че в по-нататъшните си преправки, като се е скитала между християните, а също и между мохамеданите, у които е било доста популярно *Евангелието за детинството*⁴⁾ фабулата на гореприведения разказ се е усложнила с едно двойно чудо и се е приближила по такъв начин към основата на сегашните устни разкази. Таквото едно развитие би било свършено в духа на писаните апокрифни евангелия въобще и частно на Евангелието за детинството, което съдържа и разказа за преобръщанието на хора в животни за наказание и после за милосърдното възвръщание на човешкия им образ.

Последният разказ е особено интересен за нас, защото от него прямо са произлезли европейските разкази, които наистина са видоизменили старата тема, но все пак не дотам, щото правото им произхождение от стария азиатски апокрифоевангелски корен да може да се оспорва с някаква основателност, а за това тоя разказ и неговото отражение в европейския фолклор може да служи за аналогия в обяснението на по-нататъшното развитие и разпространение на историята за преобразения в муле юноша.

„Веднъж, тъй се разказва в Евангелието за детинството, Господ Исус излязъл на пазаря, съгледал няколко деца, че играят, отишел между тях, но те, като го зърнали, избягали. Тогава Господ Исус потропал на вратата на една къща и попитал жените, които стоели там: „Де са ония деца?“ – И когато те отговорили, че децата не са вкъщи, Господ ги попитал: „Какво виждате под тоя свод?“ Те отговорили, че туй са тригодишни козлета. Господ Исус извикал: „Козлета, излезте и тръгнете подир Вашия Пастир!“ И тутакси децата се преобразили в козлета, излезли и захванали да скачат

⁴⁾ Срв. за това *Tischendorf*, op. cit. II

около него, а жените се ужасили и зели да се кланят Господу Исусу и да му казват: „О, Исусе, сине Мариин, Господи, Ти Истинний Пастир Израилев, смили се над Твоите рабини, които не се съмняват, че Ти, Господи, си дошел да цериш, а не да погубваш...“

Като се помолили още веднъж, Господ Исус рекъл: „Деца, елате да играем наедно!“ И тутакси в присъствието на жените козлетата пак приели детски вид (*Evangelium infantiae*, XL).

Не може да има съмнение, че именно тази история е послужила за извор на мюсюлманските разкази, подобни на тоя, едно извлечение от който намерваме на арабски у Weil-a (*Biblische Legenden der Muselmänner*, 292), как предвид на Христовите чудеса, неверните евреи приписвали всичко на магиите му, и как един път, когато той заповядал да му падне от небето една маса с разни гозби за апостолите, евреите рекли: „Гледайте тогоз магьосника, той измислил нов фокус“, затуй тутакси били превърнати в свине.

Епизодът в гасконския разказ, който непосредствено предшества историята, в която се разказва как бил преобразен сеньорът в магаре, съвпада в това отношение с мюсюлманския, но в останалите си подробности стои по-близо даже до „Евангелие за детинството“, понеже поменува жените и скритите деца, макар и донякъде неясно, понеже не показва мотивите защо децата са се скрили.

В гасконския разказ бедната жена с радост приема Исуса (във вид на просяк) и неговите спътници и си разделя с тях малкото тестице, което ѝ било останало⁵). Но в туй време децата на тая жена неизвестно защо се скриват. „Домакинко, попитал Господ, какво имаш там в кончината?“ „Нищо, просяче, рекла тя, три прасета.“ Когато се наели, Господ си излязъл със св. Петра и св. Йоана, но когато домакинята отишла да търси децата си в кончината, намерила там три прасета. Тутакси се затекла при Господа: „Просяче, аз излъгах, като ти рекох, че прасета грустят в кончината. То бяха моите три деца. Когато ти си излезе, аз намерих на тяхно място три прасета. Иди си вкъщи, домакинко. Ти пак ще намериш трите си деца, но друг път да не лъжеш.“

В украинския разказ мотивът защо децата се скрили е изложен тъй: „Когато ходел Господ по земята, отишел при един евреин, а евреинът скрил жена си с децата си

⁵) При това става едно чудо – тестото се умножава. За аналогия или източник на това чудо може да е послужила историята на пророк Илия в Кн. I на Царства (XVII, 12-16). За будистките подобия на тия чудеса и за техните отражения в европейския фолклор ний говорихме в статията: „Слав. сказания за пожертвув. собств. дете“. Един български разказ за чудото с тестото виж в настоящия *Сборник*, кн. II, отд. III, стр. 201. (Питачо Дедо Господ и сиромашката жена) Срв. там пак на стр. 193 подробността в разказа „Христос со Дванадесетте Апостоли“.

под коритото и рекъл: „Ако си Господ, отгатни какво има там!“ „Какво ще има, рекъл Господ, – свине.“ Отвалили коритото и какво да видят – наистина свине с прасета. Затуй евреите и досега не ядат свинско месо.“ (*Драгоманов*. Малор. нар. предания и разкази. 4, ср. варианта у *Чубинский Труды Экспедиции I*, 49)

Без да се гледа на значителните видоизменения, едва ли може да се съмнява някой, че арабският, гасконският и украинският разказ имат един общ първообраз – или разказа в „Евангелие за детинството“, или друг някой, паралелен нему⁶).

Същото трябва да се заключи по аналогия и за отношенията на главните занимающи нас разкази към повестта в „Евангелие за детинството“, в която се разказва как бил преобърнат един юноша в муле. При това още в самото начало, когато захванала да се разпространява основата на разказа за тая последня метаморфоза, тая основа трябва да се е подвъргнала на влиянието на такива разкази в апокрифните евангелия и в най-стария славянски фолклор, в които преобразуването на човека в животно се считало за наказание за някой сторен грях. Освен новозаветните от подобен род разкази юдео-християнската книжнина, която е разпространена и между мохамеданите, е можала да намери още в Стария завет канава за подобни разкази в историята на вавилонския цар Навуходоносор, който разказва в книгата на пророк Данаила за себе си, че щом веднъж рекъл от гордост: „Не е ли туй най-великият Вавилон, когото аз съградих като царска столица с могъществото на силата си и в слава на моето великолепие“, и тутакси, за да се изпълни пророчеството на еврейския пророк, чул се глас от небето: „Узнай, царю Навуходоносоре, че ти се взема царството, ти ще бъдеш изгонен от хората, и ще живееш между полските животни, и ще ти дават да ядеш трева като на бик, и седем времена ще минат, докато узнаеш, че Всевишният царува над хорските царства и ги дава томува, комуто поиска.“ (Кн. Данаила, IV).

Ето от такива елементи, които се намерват в евангелската, библическата, апокрифната и каноническата юдео-християнска книжнина трябва да са се образували първите варианти на разказите, от които по-горе представихме образци в съвременния,

⁶) Сегашният европейски фолклор е изменил по същия начин и темата на апокрифните евангелия за сътворението на врабците от Исуса. В тия евангелия Исус лепи в събота врабци от глина. Когато Йосиф и други някои евреи му правят бележка, че не уважава съботата, Исус казва на врабците: „Идете и хвърчете по света и живеете и никой да не ви убива“. Pseudo Mathaei Evangelium XXVII, De nativitate Mariae XXVII, Evangelium Thomae II, IV, Evangelium infantiae XXXVI. Според Евангелието на Псевдо-Матей тия врабци били дванадесет на брой и били в свръзка със свещените предания на евреите, на дванадесетте племена на които било предизвестено за това чудо. В украинския фолклор това предание се е обърнало против врабците, като птички, вредни за нашите земеделци. Врабците се явяват не само като създание на дявола, но още и помагат на евреите да мъчат Христа като викат: „Жив, жив!“ (*Чубинский Труды I*, 59-60; *Драгоманов*, Малор. нар. предания и разкази, 10). Украинските дечурлига много преследват врабците за отмъщение, дето техните праотци тъй немилостиво постъпили с Христа.

СЛАВЯНСКИТЕ ВАРИАНТИ НА ЕДНА ЕВАНГЕЛСКА ЛЕГЕНДА

преимуществено славянски, фолклор. Разбира се, фантазията и мисълта на всеки един от новите народи са представили общата основа, съобразно с неговия бит и неговите нравствени тенденции. По такъв начин те ни доставят материал и за специалната национална психология.

На свършване не смятаме за излишно да кажем няколко думи по същия въпрос за произхождението на разните разкази, които намерваме сега в устната народна словесност от материали в рода на тия, които ни представя юдео-християнската литература. Ний даже считаме за необходимо да кажем това, предвид на тия забележки, с които биде посрещната нашата статия „Славянските сказания за пожертвуванието на собственото си дете“, напр. в рецензията на г. Сырку, макар последният и да не е формулирал ясно своето мнение в дадения въпрос въобще, както частно във въпроса за анализирания в тая статия сказания.

При въпроса за образуването на устните сказания от материали като апокрифните евангелски легенди трябва да се има предвид, че ний притежаваме сега само откъсляци от старата апокрифна книжнина, и то откъсляци, които са се запазили често съвсем не на тия места, дето тая литература се е образувала, а са се опазили понякога благодарение на честития случай, както това особено се вижда напр. в арабското евангелие за детинството на Христа. Затова и самите разкази, които срещаме в подобни писмени паметници, ний трябва да ги считаме само за варианти от известни сказания, варианти, наред с които навярно са съществували и други. Освен това, както в случая, който ни занимаваше и в статията „Славянските сказания за пожертвуванието на собственото си дете“, тъй и в сегашния, ний нямаме пред себе си тия варианти, които могат да се смятат за посредници между сказанията в писмените апокрифи и устните еврейски сказания, т. е. устните преднеазийски разкази. Ето защо разликата между сегашните разкази, които намерваме в устата на европейските народи, и разказите на апокрифната литература ни се показва толкова значителна.

Може би изследването на фолклора и старите ръкописи на преднеазийските народи ще ни открие такива посредници и тогава преходът от разказите, които намерваме в писмените апокрифи, към устните европейски няма да бъде толкова рязък.

Настоящият текст е публикуван в Научния отдел на Сборник за народни умотворения, наука и книжнина (Издава Министерството на народното просвещение), Кн. IV (1891 г.), София: Държавна печатница, с. 257–269.

Текста подбра и адаптира Симеон Стефанов.